

SANDERUS, Predikant in De Bilt en Utrecht

Co Winnips

Al verschillende keren is over het gebied rond de Dorpskerk, de oude Biltse kern, geschreven. Het zal de meeste lezers bekend zijn, dat de Ds. Sanderuslaan genoemd is naar de eerste dominee van de Dorpskerk. Als we wat meer willen weten van deze predikant zouden we zeker ook het archief moeten raadplegen van Schoonhoven, de plaats waar Sanderus vandaan kwam. Dat moet evenwel nog wachten. We hebben nu wat andere gegevens.

De naam Sanderus is een Latijnse omzetting van 'Sanders'. Of de velen die nu Sanders heten zich in dezelfde stamboom bevinden als Sanderus is een vraag die daarbij opkomt. Het kan zijn dat alleen 'onze' Sanders omwille van zijn status de 'Latijnse' aanduiding koos, ook om de trend te volgen van vooraanstaanden zoals Voetius, Schotanus, Pistorius en vele anderen. Of hij verwant is met de Vlaamse Sanderus die onder meer bekend werd van zijn *Flandria illustrata* (1641) is weer een vraag die de nodige speururen zal vragen en hier blijft rusten.

Toen de roep om een voorganger al duidelijker werd, beseften de gereformeerde Biltenaars dat er wel eerst een kerk moest zijn en die was er in 1650 nog niet. Vergunning en subsidie waren nodig van de Staten van Utrecht. En die kwamen niet zo vlot. Professor Dr. J. Hoornbeek en de schout R. Ruysch hadden een aanzien dat mogelijk indruk zou maken. Zij voerden aan, dat de betrokken Biltenaars steeds naar Zeist en later naar Blauwkapel moesten gaan voor hun godsdienstoefening. Men wilde nu een eigen kerk en wie mocht opmerken dat dit voor veertig gezinnen wel wat royaal was, kon in de aanvraag bij voorbaat al het antwoord lezen: elders in de provincie kreeg men toestemming met een kleiner aantal gelovigen. Nu de kerken van beide kloosters verwoest en

afgebroken waren zou er toch een eigen gereformeerde kerk gebouwd mogen worden?

De Staten zwichtten, er kwam in 1650 een subsidie van f 12.000,- en men zag kans daarvan de kerk te bouwen, de predikantenwoning, de school en de woning van de koster-schoolmeester Jan Janz. Leerhoeff. Zolang er geen dominee was kon de koster functioneren als voorlezer en voorganger in de kerk die in 1652 beschikbaar was. De proponent Lambertus Sanderus (pas afgestudeerd) kon na een kerkelijk examen in oktober van dat jaar zijn ambt aanvaarden en bleef hier tot 1664.¹⁾

Van Lodensteyn

Deze dominee-dichter moet hier speciaal genoemd worden. Judocus van Lodensteyn (1611-1677) was beroepen in Utrecht. Eerder werkte hij in Sluis en werd mogelijk sterk beïnvloed door de Fransman De Labadie die in Middelburg het piëtisme predikte, een leer van vroomheid die soms tot radicalisme leidde. Van De Labadie en het gerucht dat hij veroorzaakte zou meer te vertellen zijn met trefwoorden als Amsterdam, Wieuwerd en Maria van Schuurman, Herford en Altona, maar hier gaat het om het meer gematigde optreden van Van Lodensteyn in Utrecht. Zijn Utrechtse Kring was overigens evenzeer piëtistisch getint en streefde verbeteringen in de Reformatie na: de Nadere Reformatie. Van Lodensteyn leidde heel consequent een sober leven op de Maliebaan, maar kon duidelijk zijn stem laten horen, bijvoorbeeld toen de overheid volgens hem onjuist handelde. Sanderus had mogelijk al vanuit De Bilt contact met deze groep, voelde zich verwant en sloot zich daarbij aan. Hij werd beroepen in Utrecht, ging voor in verschillende kerken en is vermeld op het predikantenbord in de Jacobikerk. Van

¹⁾ Volgens de z.g. predikantenborden in zowel de Dorpskerk te De Bilt als de Jacobikerk in Utrecht is Lambertus Sanderus in 1664 van De Bilt vertrokken naar Utrecht. In de herdruk uit 1982 van het *Gedenksnummer ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van de Ned. Herv. Kerk. te De Bilt op 27 april 1952* is het jaartal 1660 foutief overgenomen.

Lodensteyn, die wel de meest gezongen protestantse kerkdichter van die tijd wordt genoemd, waardeerde Sanderus kennelijk bijzonder, want hij wijdde aan hem een uitvoerig lijkdicht, voorzien van melodie. Heel kort samengevat zei de dichter het volgende: Mensen, wat zijn jullie gedachteloos en halsstarrig. Jullie denken dat de welstand waarin je leeft zal duren. Je hebt niet willen luisteren naar Sanderus, een God toegewijd man die met al zijn krachten jullie het goede voorhield in zijn ernstige woord en zijn vrome leven en die ook gevoelig was voor de wijsheid in woorden van eenvoudigen van hart.

OPMERCKING

Over 't salig afsterven van den Eerw: Godsaligen
D. LAMBERTUS SANDERUS,
Leeraar in J. C. Gemeinte tot Utrecht,
 In den Heere ontslapen den 24 Febr. 1672.
 Te singen als / O Kersnacht, &c. siet boven p.
 68. of als / Mameer.

I.

O! Onbesonnen Land! geleydet Maar door uw drijften / homt / en beydet uw palmen nu ten Hemel; want Nagt-duystre dagen u genaken Doo: sinaken van des Hemels wraken / De roede van sijn macht'ge Hand.

I I.

Ontelbaar sijn bijna die doden /
 Die u den Hemel / om te doden
 Al wat in u nog Eygens leeft /
 End' U / dooz 't heylig Self-versaken /
 Des Hemels Eygendom te maken /
 Dan tijd tot tijd gesonden heeft.

I I I.

Maar laas! uw lust / uw wil / uw reden /
 Uw ingebeelde Saligheden /
 Uw weeld / uw Pracht / uw Al bleef staan:
 Soo liet den Hemel al die Ligten
 Nog nauw ten Top-punct opgeligt / en
 Ontijdig dickwijls onder-gaan.

I V.

Sanderus! vraagt my na geen woorden /
 Die ooren ket'len / zielen moorden
 (Dooz opgepronckte bloemtjes) soet:
 Maar na een wel-bedachte Reden /
 Een voedtsel / dat den Geest (gebeden
 Om hulp) den Ziele dijen doet.

Gij die het zout der aarde moet zijn, neemt alsnog de lessen van Sanderus ter harte nu hij dood is. Uw leven kan plotseling eindigen. Moge de rampen die de Heer tot ons zond een waarschuwing zijn en een aansporing tot een ernstiger leven. Is de inval van de Fransen in deze streek geen duidelijk teken? God helpe U om tot inzicht te komen, dan vindt U het eeuwig geluk.

Nu volgt de transcriptie van de integrale tekst van het lijkdicht anno 1672 uit de *Uytspanningen*, met een afbeelding van het eerste gedeelte:

OPMERCKING

Over 't salig afsterven van den Eerw:(waarden) Godsaligen
D.(s). LAMBERTUS SANDERUS,
 Leeraar in J(ezus) C(hristus) Gemeinte tot Utrecht,
 In den Heere ontslapen den 24 Febr.(uari) 1672.
 Te singen als / O Kerstnacht, &c. ziet boven p(salm)
 68. of als / Mameer.

I.

O! Onbesonnen Land! ge leydet
 Maar door uw driften komt en
 breydet uw palmen nu ten Hemel;
 want Nagt-duystre dagen u genaken
 Door smaken van des Hemels wraken
 De roede van sijn macht'ge Hand.

I I.

Ontelbaar sijn bijna die doden
 Die u den Hemel om te doden
 Al wat in u nog Eygens leeft
 End'U door 't heylig Self-versaken
 Des Hemels Eygendom te maken
 Van tijd tot tijd gesonden heeft.

I I I.

Maar laas! uw lust uw wil uw reden
 Uw ingebeelde Saligheden
 Uw weeld uw Pracht uw Al bleef staan:
 Soo liet den Hemel al die Ligten
 Nog nauw ten Top-punct opgeligt en
 Ontijdig dickwijls onder-gaan.

I V.

Sanderus! vraagt my na geen woorden
 Die ooren ket'len zielen moorden
 (Door opgepronckte bloemtjes) soet
 Maar na een wel-bedachte Reden
 Een voedtsel dat den Geest (gebeden
 Om hulp) den Ziele dijen doet.

V.

Sanderus! vraagt my na geen listig
En scherp vernuft dat meer in twistig
Dan nuttig leren sich besteedt:
Maar na een Ziel dien's Hemels Wysheyd
(Die kindertjes self wis en wijs leydt)
Haar salig Heymnis weten deed.

V I.

Sanderus! die met d'onsichtbaren
In 't oog het zichtbaar wedervaren
Op aarden stil veragten kond:
Die door 't Geloof te leven leerde
En 's Hemels vrees met vreesen eerde
Als 't quaad voor goed te wagten stond.

V I I.

Sanderus! Die niet uyt syn eygen
Het Goed te loven 't quaad te dreygen
Gewoon was maar uyt 's Hemels-last:
Die 't alles toetsten in de smisse
Van 't Christen ongekreucht gewisse
Dat niet dan op Gods-spraak past.

V I I I.

Sanderus! Die als 's Hemels bode
Het kostelycke van het snoode
Uyttrekken ging: en sag te laff
De dorre kost niet voor het pit aan
Nog kende Jesus dierbaar Lid aan
Den vruchtelosen Letter-draf.

I X.

Sanderus! Die met d'oogen open
Sag 't arme volck ten onpadt loopen;
Gods vrees en waarheyd aan de wijk:
De wer'ld en 't heyloos vleesch sig in de
Gewijde plaats een plaatse vinde
Des Sathans thron in Jesus Ryck.

X.

Sanderus! Die wel wijse woorde
Uyt slechte monden kundig hoorde
En nam voor leer of waar-schuw aan:
Die nederig den Hemel eerde
In ongeleerde God-geleerde.
(Hoe selden wert 'et nu gedaan!)

X I.

Sanderus! Die de woorden schaven
En hoger als 't gemeen doen draven
Als 't nood was kond; end'op het spel
Van Zions harpen (die nu hangen)
Het pit van liefelycke sangen
Kond paren voor Gods Israël.

X I I.

Sanderus! seg ick; (en blijf kleven
In d'overdencking van syn leven
Den Christen werld so stichtelijck!
Om niet aan 't bitter woord te komen
Dat dog daar uyt moet) laas! den vromen
Sanderus, seg ick is een lijck!

X I I I.

Daar gaat hy die als 't Licht na by quam
End'uyt den woel hem aan d'een zy nam
Sag daar in seldsaamheden: sag
Den sleur-dienst verr'van 't oogwit missen
In Zion wat al duysternissen?
En dat het op sijn drossesem lag.

X I V.

Komt nu die Hem met onverstand en
Verknechtigheden hebt doen branden
En siet sijn tonge sprakeloos
End'u tot 's Hemels wijsheyd keeren
(Dat hy u levend niet kond leeren)
Kom leer nu van hem leven-loos.

X V.

Gedenckt Sanderus gaat na boven
Om d'Eeuwigheyd in 't Eng'len-loven
Bescheyd te brengen van sijn dienst:
En wat hem daar is wedervaren!
O! wuften mensch vall'aan 't bedaren!
Den laatsten dag komt on-voorsienst.

X V I.

En siët gy blinden niet de roeden
Daar 't Heylig Recht meed dreygt te woeden
Op Land Kerck Gaad Kind Hof en Huys?*

En kan het nog uw hert niet breken?
Al hoort gy d'Eeuw'ge Wysheyd spreken
Soo haal ick eerst de Mynen t'huys?

* Dit is gekomen als de Troepen van den Koning van Vrankryk in Junio des selven jaars 't Land in trocken, 't Landschap en Stad van Utrecht innamen, de Hooftkerck alles uytwierpen, en tot den Roomschen Godsdienst eygend; gruwsame verwuistingen van Landen, huysen en hoven; mitsgaders smertelycke onderdruckinge der huysgesinden aanrigteden, ontrent 17 maanden lang: Ende den Koninck van Vrankryk selve met syn heyr tot Zeyst gekampeert leggende, de Stad als Overwinnaar ingetrocken, en doorgereden is.

X V I I.

Soo haal ick t'mywaarts die de sotten
Op aarde souteloos bespotten
Om dat m'er nog wat souts in vindt:
Tot dat men smakelose poelen
Siet vrugtloos door elckand'ren woelen
Door hooge-wereld-wijse wind.

XVIII.

Ah Oordeel! droevig boven maten!
(Als 't Sout wert Geesteloos gelaten
En weet het self laatdunckig niet)
Dat wis wil groenen in de vooren
Daar 't Heylig Recht sijn Waarheyd hooren,
En trotselijk verachten siet.

XIX.

Oh! wanneer sal die tijd geboren
Zijn als de Waarheyd self sich horen
Sal doen in stemmeloos gerucht?
En d'Onsichtbare sich vertoonen
In 't Ongeschapen Licht en wonen
In herten daar de schaduw vlucht?

XX.

Wy willen lijdszaam daar op wachten:
Want als de Wesentlycke Macht, en
De ware wyse wil dat maackt
Dan sinckt ons Ziel in d'Eeuwigheden
So weg dat redelose Rede
En wille, willig sig versaackt.

XXI.

Dan kent men Eygen goed nog voordeel:
En wicktmen 't Al na 's Hemels oordeel:
Nog wiltmen dan dat Die gebiedt:
Dan liefst men niet dan d'Eeuw'ge Goedheyt:
En vindtmen alle vindbre Soetheyd
En 't eeuwig Hallelu-jah-liedt.

Literatuur

Anton van Duinkerken, *Beeldenspel van Nederlandse dichters*. pp. 117-122: Judocus van Lodensteyn. Utrecht/Antwerpen, 1957.

Gedenknummer ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van de Ned. Herv. Kerk te De Bilt op 27 april 1952. De Bilt, 1952.

Judocus van Lodensteyn, *Uytspanningen behelzende eenige stichtelyke liederen en andere gedichten verdeeld in vier delen; met een aanhangsel*. Deel 3 pp. 336-341. Utrecht, 1683 4e druk.

J.W.H. Meijer, *De kerk, de school en de koster die meester was*. De Bilt, z.j. (1980).

Werkgroep Open Monumentendag De Bilt, *In en om de Dorpskerk*. De Bilt, 1992.